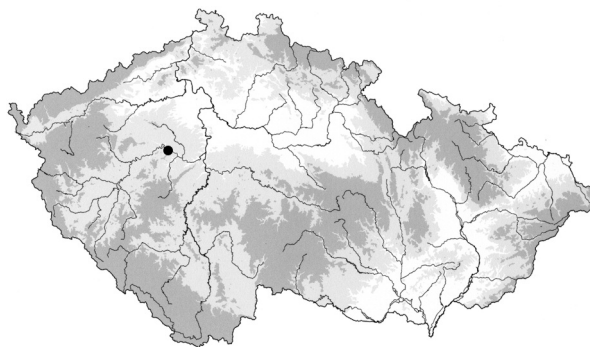

POZNÁMKY K FRAGMENTŮM NÁDOB S UCHY ZE STRADONIC

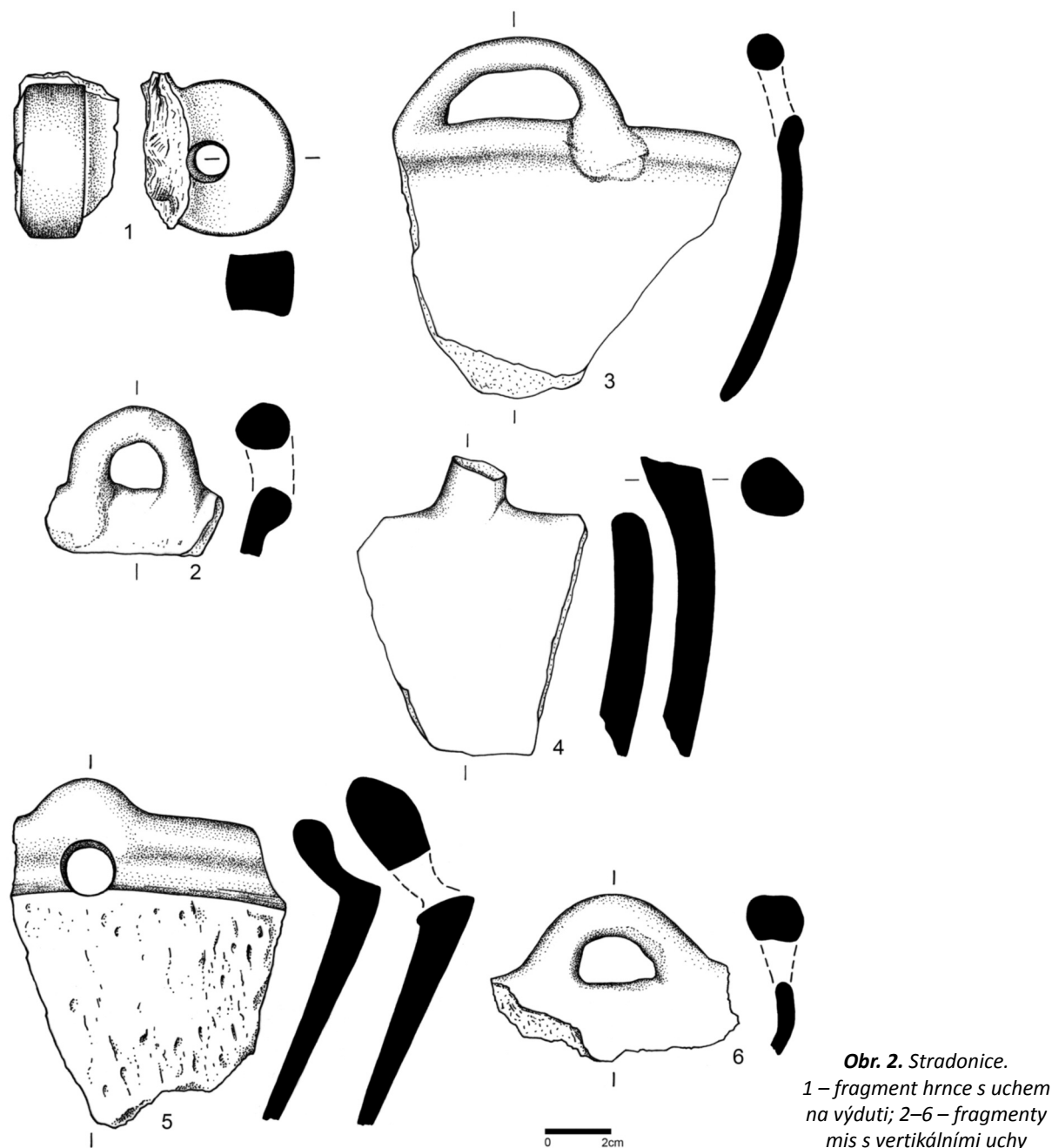
Jarmila Valentová

Nádoby s uchy jsou už od eneolitu výraznou součástí hmotné kultury v pravěkém vývoji našeho území a jejich početně omezenější výskyt lze konstatovat už v předchozím období. Převážně elegantní tvary keramiky doby laténské pak zahajují období s dominancí bezuchých tvarů, kdy doklady nádob s uchy tvoří jen málo početné skupiny. Jsou ojedinělou součástí keramického inventáře stupně LT C2–D1 a zcela vzácně se vyskytují už v LT B–C1 (*Venclová ed. 2008, 99*). Existenci sporadických nádob s uchy v moravském laténskému materiálu registroval již J. Meduna, který ji interpretoval jako důsledek kulturních kontaktů s prostorem Dolních Rakous a jihozápadního Slovenska v nejstarším stupni doby laténské, či jako keltskou modifikaci antické keramiky s nálezy patřícími stupni LT C (*Meduna 1980, 97*). Problematikou se nověji zabýval M. Čižmář v souvislosti s nálezem mísy s uchem vytaženým nad okraj na lokalitě Bořítov. Konstatoval dosavadní absenci nálezů těchto mís na Moravě a naopak jejich poměrně běžný výskyt na českém území, příznačný pro pozdně laténskou keramiku středních a severozápadních Čech (*Čižmář 2003, 63, tab. 95:5*). Nejnověji jsou tři jejich fragmenty zveřejněny z oppida České Lhotice (*Danielisová 2010, 92, 99, obr. 58, tab. 12:1–3, 40:4, 86:4*), nepřilíš vzdáleného od východního okraje středních Čech.

Čižmářem vymezenou hlavní oblast výskytu potvrzují rovněž některé starší nálezy mís s vertikálními uchy deponované v Národním muzeu pod lokalitou Stradonice (inv. čísla H1 105576–581, 105585), na něž pro nevelký počet dosud publikovaných jedinců této kategorie považujeme za vhodné upozornit, rovněž jako na dva atypické zlomky jiných tvarů (H1 105584, 105586). Jejich původ je dnes exaktněji nedoložitelný, jsou označeny pouze čísly poválečné muzejní systematické evidence a pravděpodobně alespoň některé z nich mohou pocházet ze sbírky Štěpána Bergera, získané pro muzeum J. L. Píčem na konci 19. století (nečitelné původní razítko Bergerovy sbírky má fragment s inv. č. H1 105580). Jiné mohou pocházet z Píčova výzkumu stradonického oppida, z toho však lze v celém rozsáhlém stradonickém fondu přes jeho objemnost průkazně doložit jen minimum nálezů. Postrádají jakékoli nálezové okolnosti, a je tak nutno zvažovat určité riziko zkreslení informací ať už neúmyslného nebo cíleného pro zvýšení atraktivity nálezu. Ve fondu jsou doloženy sedmi okrajovými zlomky mísy s vertikálními uchy buď přímo vytaženými z okraje s proraženým otvorem (např. *obr. 2:6; 4:6; inv. č. H1 105581*) nebo k okraji přilepenými (např. *obr. 2:2, 3; 4:2, 3; inv. č. H1 105578 a 105585*). Unikátní, na bocích zploštělé ucho téměř hranatého průřezu, původně zřejmě posazené na výduti hrncovité nádoby s černým potahem vnějšího povrchu bude dále předmětem rozboru (H1 105586; *obr. 2:1; 4:1*). Jiné ucho nalézáme na fragmentu ze souboru se vymykající hrncovité nádoby s rozšířeným a téměř vodorovně seříznutým okrajem (H1 105584; *obr. 3:8; 4:8*). Do doby laténské snad může patřit i atypický cedník tvaru jednoduché nízké mísy opatřený uchem, který zůstává bez přesných analogií (*Valentová – Šumberová 2012, obr. 7:12*). I když podobný miskovitý tvar s uchem v neperforovaném provedení najdeme např. v prostředí kultury Fritzens-Sanzeno v pozdním latěnu jižního Tyrolska (*Gamper 2006, 77, Abb. 22*) a také na bavorském Manchingu (*Stöckli 1979, Taf. 38: 374*), jde o tvar natolik jednoduchý, že jeho chronologická pozice je přece jen nejistá. Tři další zlomkovitá ucha nádob ve stradonickém fondu

Obr. 1. Stradonice, poloha oppida na mapě ČR

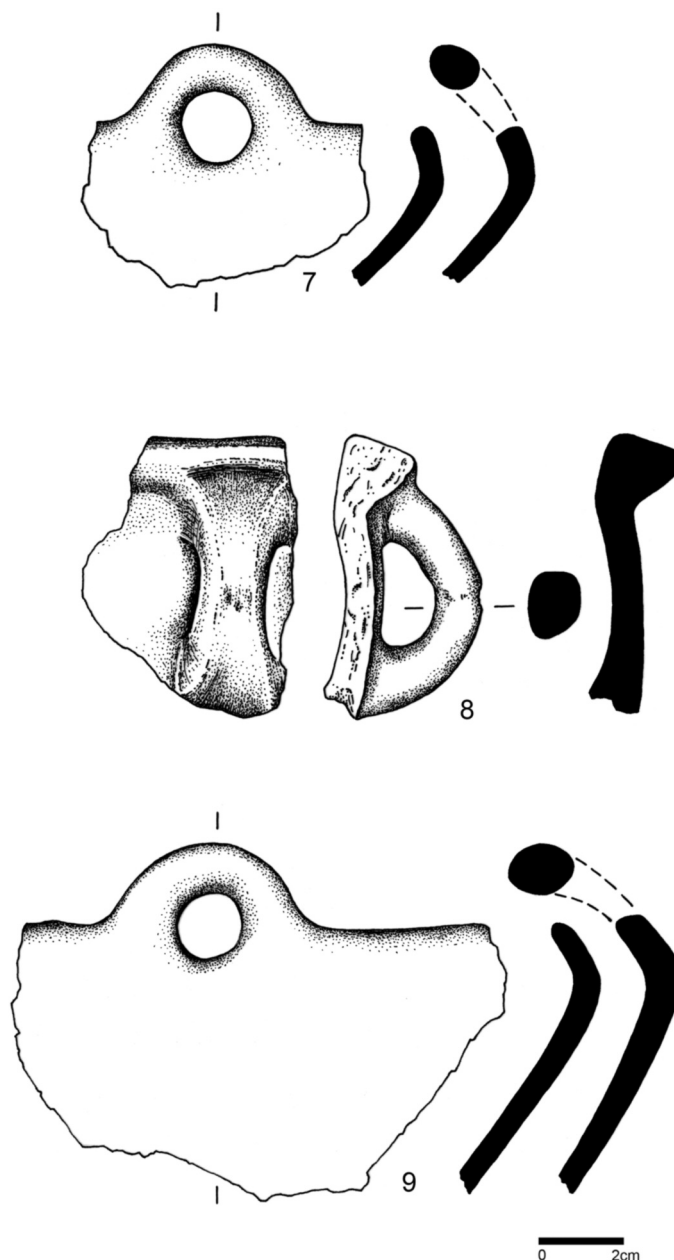
Obr. 2. Stradonice.
1 – fragment hrnce s uchem
na výduti; 2–6 – fragmenty
mis s vertikálními uchy

jsou časově nezařaditelná a lze přepokládat spíše jejich pravěký původ, proto jsou zde zmiňována pouze pro úplnost výčtu.

Vertikální ucha vytažená z okrajů nádob se vyskytují v řídkém počtu kromě Stradonic např. na Závisti (Motyková – Drda – Rybová 1990, 413; Čížmář 1989, obr. 22:4), na Hrazanech (Jansová 1992), na Českých Lhoticích (Danielisová 2010, tab. 12:1–3), občas je nacházíme také v materiálu z nížinných sídlišť na území Čech, na Moravě zůstává zřejmě jedinou výjimkou nález z Bořitova (Čížmář 2003, 66, obr. 95:5; Koutecký – Venclová 1979, 46, obr. 24:11; Meduna 1980, 96). Procentuálně jsou v keramickém materiálu po jeho vyhodnocení zastoupeny vždy jen nepatrným zlomkem. Problematikou původu těchto uch na laténských nádobách se zabývala už dříve L. Jansová. Interpretuje je jako reminiscence na keramiku z oblasti kultury Fritzens-Sanzeno sahající na jih a na sever od Alp a mající četné styky s etrusko-italickým prostředím (Jansová 1992, 212), s početnými uchy aplikovanými však na okrajích hrncovitých nádob. Vzhledem ke skutečnosti, že v českém prostředí jde téměř o absolutní vázanost uch na tvary mísovité, mohlo by jít nanejvýš o převzetí a aplikaci určitého výhodného technického řešení, pokud by skutečně šlo o inspiraci z jiných kulturních zdrojů. Zmíněná keramika je doložena také z bavorského Manchingu (Stöckli 1979, Taf. 98), zatímco v české oblasti jde podle názoru autorky spíše o její domácí

repliky (Jansová 1992, 212). Domácí původ vizuálně potvrzují charakterem materiálu a jeho technologického zpracování rovněž vertikální ucha mis ze Stradonic, převážně vyrobená ze zrnitého materiálu, nijak se nelišícího od standardu běžné laténské keramiky ze středních Čech (obr. 4:5–7, 9). Pět fragmentů mis nese na okrajích černý nátěr, běžný u domácí produkce, aplikovaný rovněž na ucho (obr. 4:2, 5–7, 9), jedna z mis má navíc stěny svisle struhadlovitě zdrsňené (obr. 4:5; inv. č. 105581). Ucha jsou buď neznatelně zapracována do hmoty okraje mísy, nebo skutečně vytažena z jeho hmoty, kdy představují spíše otvor v okraji, jak obdobně uvádí Danielisová pro analogické nálezy z východočeských Českých Lhotic (2010, 92, tab. 40:4); někde vidíme naopak uvnitř nebo i vně jejich zřetelné přilepení na mísu (obr. 2:2, 3). Podobné kruhové otvory pod okrajem vidíme u tří hlubokých mis ze Závisti nalezených v kontextu nejmladšího horizontu, u dvou z nich je okraj tak výrazně vytažen a zesílen, že tvoří obdobu vertikálního ucha (Motyková – Drda – Rybová 1990, 362, obr. 53:5–7), analogicky připomínají i jiný zdejší exemplář (1974, 22, Abb. 11:8). Vertikální ucha jsou publikována také z východního okraje středních Čech (Červené Pečky a zejména Hostovlice – Rybová 1968, 11, 15, tab. V:8, 12). Mísovité tvary s uchy zřejmě sloužily k zavěšení a byly používány pro specifické účely. Stradonické exempláře představují, pokud je možno z fragmentů posoudit, nečleněné mísy se zaklopeným okrajem, členěné mísy s odsazením hrdla nebo hlubší tvary spíše kotlovité s nepatrně vyhnutým okrajem (inv. č. H1 105578; obr. 2:2; 4:2). Další ucho ze stradonické kolekce s téměř rovnými bočními stěnami nasazené těsně pod rozšířeným a vodorovně seříznutým okrajem se stopami tmavého nátěru (smolného?) je ojedinělé a patřilo snad k původně dvojuché hrncovité nádobě, k níž analogii neznám (obr. 3:8; 4:8; inv. č. H1 105584). Pouze pro úplnost uvádím také dvouuchou nádobku ve zlomcích, pocházející údajně ze Stradonic, uloženou pod č. D 3633/76 v Zemském muzeu v Drážďanech (sbírka Osborne). Nebyla však revidována, a její chronologické postavení je tak zatím problematické.

Pozoruhodným nálezem, zůstávajícím u nás zatím bez analogií, je již uvedené nezvykle masivní kruhové ucho, na bočních stranách silně zploštělé, posazené kolmo na stěnu nádoby. Zvláštní malý otvor je dodatečně vrtaný, snad z obou stran, poznamenaný uvnitř výraznými stopami tohoto procesu (obr. 2:1; 4:1). Keramický materiál je jemný, specifického šedohnědého odstínu, vypálení je tvrdé. V českém materiálu analogie zatím nenacházíme, i když na nejasný fragment snad ucha s hranatým průřezem z vizuálně zcela shodného materiálu bylo již poukázáno v jiných souvislostech (Valentová 2010, obr. 2:16, 17). Analogické nálezy, byť vzácné, vidíme mezi hrubou keramikou z Manchingu. V keramickém spektru tam jsou nečetná ucha zastoupena zrnitým materiálem často s organickou příměsí, s minerální příměsí, s bílým pískem nebo se slabou příměsí slídy nebo grafitu (Stöckli 1979, 17, Taf. 38, 39). Nejvíce podobné stradonickému exempláři je zřejmě ucho umístěné na břichu baňaté nádoby (o. c.

Obr. 3. Stradonic. 7, 9 – fragmenty mis s vertikálními uchy; 8 – fragment hrnce s uchem u okraje

Obr. 4. Stradonice. 1–9 – fragmenty nádob s uchy (kresby viz obr. 2 a 3).
Kresby a foto na obr. 2–4 L. Káchová

ného vyobrazení posoudit. Pravděpodobně by bylo možno dalším bádáním v zveřejněných materiálových studiích identifikovat i další podobné jedince, účelem této krátké stati však není jejich soupis. Podnětem k této krátké úvaze bylo nápadné zploštění masivního ucha jen s malým otvorem, který běžnou, tj. uchopovací funkci uch na nádobách zcela vylučuje. Na možnou funkci takto koncipovaného úchytného prvku na nádobě upozornila M. Daire, kdy výrazně zploštělá ucha na hrncích, snad hrajících roli při transportu soli v Bretagni, interpretovala jako záměrně zploštělá pro snadnější vzájemné přikládání k sobě a následné upevnění protaženým provazem (Daire 2002, 184, Fig. 3:1–4). Jiné užití takto koncipovaného ucha s malým kruhovým otvorem, vhodným skutečně jen pro protažení provazu, není pravděpodobné.

Tento ojedinělý nález nelze pochopitelně spojovat s představou transportu soli z Bretagne na Stradonice, k zajištění této importní komodity byly jistě využívány známé bližší a tradiční zdroje, např. v Posáli (Salač 1998). V rámci střední Evropy však, jak bylo výše naznačeno, není nález zcela ojedinělý, otázkou zůstává nadále jeho původ. Zatímco manchingské nálezy signalizují svým materiálem spíše lokální napodobeniny, stradonický nález nezapadá do spektra ostatní stradonické, ani jiné laténské keramiky z českého prostoru a jeho přítomnost na Stradonicích je nejpravděpodobněji důsledkem interregionálních vztahů. Zda však některé z uvedených středoevropských nálezů jsou originály pocházející z jednoho, námi neidentifikovaného regionu, a některé jsou jen jejich repliky, či využitá inspirace k určitému „technickému“ řešení, nelze zatím při takto skrovné informační základně rozhodnout.

Taf. 86:3a–b, 39:373). Pozoruhodné je, že ani Stöckli další analogie nezná a jako jedinou analogii uvádí právě tento stradonický exemplář (o. c., 86, Abb. 9:19). Ucho podobné stradonickému exempláři, hranatého průřezu s malým kruhovým otvorem, lze ojediněle nalézt také v pozdním laténu oblasti kultury Fritzens-Sanzeno (Gamper 2006, 77, Abb. 22), ale většina uch na nádobách je zde modelována výrazně jinak, spíše s oválným průřezem. Uvažovat o určité souvislosti s touto kulturní oblastí tak nelze. Na rozdíl od většiny uvedených nálezů fragmentů s uchy, jež jsou evidentně domácími výrobky, jde v tomto případě s největší pravděpodobností o originál cizího výrobku. Analogii nacházíme např. mezi pozdně laténským materiálem ze švýcarské lokality Basel-Gasfabrik. Jde o fragment baňatého dvouuchého hrnce z hrubého materiálu, s podobně ztvárněným uchem, který pochází z jámy 92 (Furger-Gunti – Berger 1980, 234, Taf. 76:1557). Shodně tvarované ucho nádoby je uváděno také z lokality Harburg-Heroldingen ve Württembersku (Wieland 1996, Taf. 112:9; 42:16), toto se zdá být morfologicky přesnou analogií, materiál však nelze jen dle publikova-

LITERATURA

- Čížmář, M. 1989: Pozdně laténské osídlení předhradí Závisti, Památky archeologické 80, 59–122.
- Čížmář, M. 2003: Laténské sídliště v Bořitově. Pravěk - Supplementum 10. Brno.
- Daire, M.-Y. 2002: Manger et boire en Armorique. Quelques témoignages de la céramique domestique au second âge du fer. In: Bulletin de la Société Archéologique Champenoise, Supplément au bulletin n°1-2002.
- Danielisová, A. 2010: Oppidum České Lhotice a jeho sídelní zázemí. Archeologické studijní materiály 17. Praha.
- Furger-Gunti, A. – Berger, L. 1980: Katalog und Tafeln der Funde aus der spätkeltischen Siedlung Basel-Gasfabrik Derendingen.
- Gamper, P. 2006: Die latènezeitliche Besiedlung am Ganglegg in Südtirol. Neue Forschungen zur Fritzens-Sanzeno-Kultur. International Archäologie, Bd. 91. Rahden/Westf.
- Jansová, L. 1992: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Bd. III. Praha.
- Koutecký, D. – Venclová, N. 1979: K problematice severozápadních Čech v době laténské a římské. Sídliště Počerady I a II, Památky archeologické 70, 42–112.
- Meduna, J. 1980: Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren. Praha.
- Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1990: Oppidum Závist – Prostor brány A v předsunutém šjíjovém opevnění, Památky archeologické 81, 308–433.
- Rybová, A. 1968: Laténská sídliště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středočeské. Katalog. Fontes Musei Reginaehradecensis, Supplementum 3. Hradec Králové.
- Salač, V. 1998: Die Bedeutung der Elbe für die böhmisch-sächsischen Kontakte in der Latènezeit, Germania 76, 573–617.
- Stöckli, W. E. 1979: Die Grob- und Importkeramik von Manching. Die Ausgrabungen in Manching, Bd. 8. Wiesbaden.
- Valentová, J. 2010: Neznámé doklady laténského osídlení jihozápadně Kutné Hory, Archeologie ve středních Čechách 14, 759–765.
- Valentová, J. – Šumberová, R. 2012: Keramické cedníky, poklopy a trychtýře z oppida Stradonice, Archeologické rozhledy 64, 333–346.
- Venclová, N. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha.
- Wieland, G. 1996: Die Spätlatènezeit in Württemberg. Forschungen zur jüngeren Laténékultur zwischen Schwarzwald und Nördlinger Ries. Forsch. und Ber. Vor- und Frühgeschichte Baden-Württemberg 63. Stuttgart.

DIE BEMERKUNGEN ZU DEN FRAGMENTEN DER GEFÄSSE MIT DEN HENKELN
AUS STRADONICE

Zu dem Spektrum der latènezeitlichen Keramik aus Böhmen reihen sich auch unzählreiche Funde der Fragmente von den Schlüsselgefäßen mit den Henkeln, welche zu der Stufe LT C2–D1 gehören (Venclová ed. 2008, 99). In dem alten Fundbestand des Nationalmuseums befinden sich ebenfalls unter der Lokalität Stradonice, leider ohne belegbare Fundbestände, die Bruchstücke von den Schüsseln mit den vertikalen Henkeln, die aus dem Rand ausgezogen sind oder zu dem Rand angeklebt sind (Abb. 2:2–6; 3:7, 9; 4:2–7, 9). Diese Schüsseln mit dem schwarzen, wahrscheinlich pechigen Anstrich des Randes, ggf. mit der raspelig gerauhten Oberfläche des Bauches, können für den Beleg der inländischen Produktion gehalten werden. Wie die Ansicht von L. Jansová von der Inspiration durch die Henkel auf der Keramik aus dem Gebiet der Kultur Fritzens-Sanzeno im Raum südlich und nördlich von den Alpen gültig ist (Jansová 1992, 212), ist streitig. Sporadisch befinden sie sich auch in dem Fundbestand der weiteren tschechischen Oppida, manchmal auch in den unterländischen Siedlungen Böhmens. Aus Mähren ist bisher nur ein Fund bekannt (Čížmář 2003, 66). Am neuesten wurden sie ebenfalls aus dem ostböhmischem Oppidum České Lhotice veröffentlicht (Danielisová 2010, 92). Die selbstständige Position in dem Fundbestand aus Stradonice hat der massive Henkel, der vermutlich zu einem Topf gehörte. Dieser Henkel hat die flächigen Hüften sowie die durchbohrte kleine ringförmige Öffnung, die kein übliches Ergreifen ermöglichte (Abb. 2:1; 4:1). Die unzählreichen Analogien kommen in dem Oppidum Manching vor. Im Fall ihrer Publikation (Stöckli 1979, 17, Taf. 38, 39) ist allerdings nur das Exemplar aus Stradonice als einzige Analogie erwähnt (o. c. 86, Abb. 9:19). Es wurden trotzdem die unzählreichen weiteren Analogien, z. B. in Südtirol, Württemberg sowie in der Schweiz festgestellt (Gamper 2006, 77, Abb. 22; Wieland 1996, Taf. 112:9; Furger-Gunti – Berger 1980, 234, Taf. 76:1557), wobei die weiteren Analogien erwartet werden können. Die inspirative Ansicht über die Funktion von den Henkeln erwähnt M. Daire, welche die Topfgefäße mit zwei auf diese Weise geformten Henkeln in Bretagne für die Transportgefäße für das Salz hält. Die intentional durchgeführte Seitenabflachung des Henkels würde die mehr effektive,

gegenseitige Beilegung der Gefäße ermöglichen und die kleine Öffnung würde zum Durchziehen der Befestigungsschnur dienen (Daire 2002, 184, Fig. 3:1–4). Der Fund kann selbstverständlich mit den direkten Interregionalbeziehungen des tschechischen Gebietes mit dem Gebiet der Region Bretagne in Verbindung stehen. Das hiesige Salz stellte überdies den Handelsartikel dar, der aus den nächsten Quellen des umliegenden Europas erreichbar war. Ob es sich bei manchen, oben erwähnten mitteleuropäischen Funden um die Originale, die aus einer nicht identifizierbaren Region stammen, um ihre Repliken oder eher um die bestimmte Inspiration handelt, kann bisher nicht auf dieser bescheidenen Informationsplattform entschieden werden.

Abb. 1. Die Lage des Oppidums Stradonice auf der Karte der Tschechischen Republik

Abb. 2. Stradonice. 1 – das Fragment des Topfes mit dem Henkel auf dem Bauch; 2–6 – die Fragmente von den Schüsseln mit den vertikalen Henkeln

Abb. 3. Stradonice. 7, 9 – die Fragmente von den Schüsseln mit den vertikalen Henkeln; 8 – das Fragment des Topfes mit dem Henkel bei dem Rand

Abb. 4. Stradonice. 1–9 – die Fragmente der Gefäße mit den Henkeln (die Zeichnungen siehe Abb. 1 und 2)